

Р. Драгићевић (Београд, Република Србија)

Проблеми у избору одредница у српско-руском речнику

Сажетак: Аутор овог рада учествује у изради великог Српско-руског речника као састављач леве стране речника, а под левом страном речника подразумева се списак српских одредница које се у речнику обрађују. Речник се израђује на Филолошком факултету МГУ, а 24. марта 2023. године, у организацији овог факултета био је организован округли сто *Проблемы славянской сопоставительной лексикологии и лексикографии*, на којем је изложен овај реферат. У раду се представљају проблеми у избору одредница за двојезични речник. Изложене су неке недоумице и решења у вези са обрадом српских зоонима, фитонима, застареле лексике, културолошки маркиране лексике, хомонима, недовољно фреквентне лексике итд. У раду се закључује да није могуће унапред строго одредити које лексеме могу, а које не могу ући у састав двојезичног речника. Унапред се могу поставити само начелна одређења, а одлука о свакој појединачној лексеми, ипак зависи од 1) обима двојезичног речника; 2) од језика који улазе у састав двојезичног речника; 3) од процене структуре корисника речника; 4) од идеја-водиља лексикографа (које поруке и вредности жели да пренесе кориснику речника).

Кључне речи: двојезични речник, одреднице, савремени српски језик, савремени руски језик, лексикографија

R. Dragičević (Belgrade, Republic of Serbia)

Problems in Selection of Entries in the Serbian-Russian Dictionary

Abstract. The author of this paper participates in the creation of a large Serbian-Russian dictionary as the compiler of the left side of it. The paper was presented at the round table “Problems of Slavic Comparative Lexicology and Lexicography” held at the Faculty of Philology of the MGU on March 24 and regards some doubts and solutions related to the processing of Serbian zoonyms, phytonyms, outdated lexicon, culturally marked lexicon, homonyms, insufficiently frequent lexicon. It occurred that it is not possible to determine in advance which lexemes can and which cannot be part of a bilingual dictionary. Only principal determinations can be set in advance, and the decision about each individual lexeme, however, depends on 1) the scope of the bilingual dictionary; 2) the languages included in the bilingual dictionary; 3) the evaluation of the structure of dictionary users; 4) the guiding ideas of the lexicographer (what messages and values one wants to convey to the user of the dictionary).

Key words: bilingual dictionary, entries, contemporary Serbian language, contemporary Russian language, lexicography

1. Увод. Према речима В. П. Беркова¹, треба признати да нема објективних критеријума за избор одредница за велики двојезични речник. Аутор примећује да се многи критеријуми који нам падну на памет могу релативизовати. На пример, ако нека реч није фреквентна, не значи да није веома важна јер се њоме, можда, означава неки важан појам из ванјезичке стварности. Као примере, он наводи речи *лакат*, *кућне патике*, *паркет*, а томе се може додати реч *виљушка*, која је много мање фреквентна од речи *нож*, па и *кашика*, али незамислив је речник без тих речи.

Исто тако, не могу исте одреднице бити обрађене у исландско-руском речнику и српско-руском речнику. Сарадња између Русије и Исланда заснива се на трговини рибом и зато лексика у вези са рибом у том речнику мора бити детаљније обрађена².

Избор лексике зависи и од обима речника. Српско-руски речник који израђујемо имаће око 100.000 речи, и у њему, наравно, не можемо примењивати исте критеријуме као када израђујемо речник малог обима или тезаурусни речник.

В.П. Берков, међутим, констатује да постоји један критеријум који лексикографи треба да имају на уму, а то је избор речи на основу њихове функционалности у оба језика.

Овај рад посвећен је проблемима у избору одредница у српско-руском речнику. Проблеме ћемо приказати на примеру лексема које почињу словом г у српском језику. Мој задатак у изради овог речника јесте да, како је то рекао проф. Мирослав Николић у предговору једнотомног *Речника српског језика* (РСЈ)³, “судим речима”, тј. да доносим одлуке о томе које речи треба да сачињавају тзв. леву страну српско-руског речника.

Полазиште за избор свих речи у српско-руском речнику, па и за избор речи са почетним словом г јесу најважнији описни речници српског језика, а нарочито једнотомни *Речник српскога језика* Матице српске, као и шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске⁴. Служимо се и двојезичним речницима, али, будући да су они мањег обима, основну грађу преузимамо из српских описних једнојезичких речника, као и из специјалних речника српског језика, нарочито из *Српског речника новијих англицизама* Т. Прћића и др.⁵ и *Великог речника страних речи* Клајна и Шипке⁶.

Лексеме на слово г изнедриле су неке дилеме у вези с тим треба ли их обрадити у двојезичном речнику или не. Ово истраживање спада у она која су вођена корпусом, а корпус нам је наметнуо различите проблеме од којих смо, за потребе овог рада, издвојили њих четрнаест.

2. Речи за које нема потврда. Постоје речи које су забележене у српским једнојезичким речницима, а за које нема потврда у електронском корпусу савременог српског језика⁷. Такве речи, наравно, нисам унела у речник. Дилема се састојала у томе што су неке од тих речи деривати, а они су начињени по одређеном творбеном моделу који треба неговати и који кориснику речника може бити модел за грађење неких других речи. Због тога се тешко одричемо деривата. Ево два примера за такве лексеме које нису ушле у српско-руски речник:

¹ Берков В.П. Двужычная лексикографія. 2-е изд. М.: Астрель, Транзиткнига, 2004. С. 25.

² Там же. С. 26.

³ Николић М. Речник српскога језика. Друго издање. Предговор, Нови Сад: Матица српска, 2018. С. 7.

⁴ Речник српскохрватскога књижевног језика. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

⁵ Prčić T., Dražić J., Milić M. i saradnici. Srpski rečnik novijih anglicizama. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2021.

⁶ Клајн И., Шипка М. Велики речник страних речи и израза. Нови Сад: Прометеј, 2007.

⁷ Електронски речник савременог српског језика SrWas: www.clarin.si/noske/index.html

гињеник, -а и **гињеник**, -ика онај који је погинуо, који је умро насилном смрћу;
гињенички и **гињенички**, -а, -о који се односи на гињенике;
газилац, -иоца м онај који *гази*; фиг. *тиражни*, *тлачитељ*.

3. Речи за које, упркос очекивањима, има доста потврда. У речницима савременог српског језика има и оних речи чије значење је непознато великом броју говорника српског језика и за које интуитивно можемо претпоставити да им није место у двојезичном речнику.

Таква је, на пример, реч **габарден**, -ена м (мн. ѿ) енгл. *врста фине вунене или памучне тканине са косим пругама за одела*. Међутим, у електронском корпусу српског језика, који углавном садржи речи из медија и других електронских извора, што значи из савременог језика, има 14 потврда. Корпус књижевноуметничких текстова, вероватно би регистровао много више потврда, што значи да ову реч, можда, ипак треба задржати.

4. Зооними. Зоониме, као и већину других стручних термина, треба пробирљиво уносити у двојезични речник јер ако унесемо све терминологије, речник ће се претворити у тезаурус, пошто највећи део лексичког система многих језика сачињавају терминологије. Као решење за то, В.П. Берков предлаже да лексикограф унапред напише списак термина које ће унети у двојезични речник. То, међутим, није могуће јер је тешко унапред формирати класификацију свих термина, као и структуру тих класификација, пошто она зависи од значаја појмова именованих тим терминима у култури оба народа, али и од других фактора.

На примеру неколико зоонима показаћемо да неке термине треба задржати. Ево примера: **гаталинка** ж зоол. *мала зелена жаба* *Hyla arborea* из *пор. Hylidae*, која *борави на дрвећу и у жбуњу (према народном сујеверју предсказује какво ће бити време)*. Гаталинку треба унести у двојезични речник зато што знамо за ову жабу јер се назив користи у народном предању. Ако лексема живи у народној традицији, онда она није само термин.

Ево још једног примера: **гагрица** ж зоол. *назив за разне ситне инсекте тврдокрилце и њихове ларве који нападају месо, кожу, зрнење, дрво и др.* Придев изведен од те именице гласи **гагричав**. За ове две лексеме има доста потврда у електронском корпусу, што значи да лексема живи и у неформалној комуникацији. Осим тога, *гагрица* није назив за одређеног инсекта, већ за разлиличите инсекте, то је општи назив, и као такав, заслужује да уђе у двојезични речник средњег обима.

5. Фитоними. Стручне називе фитонима углавном не уносимо у двојезични речник, али има одступања.

Изгледало је да не треба унести термин **гинсенг** (**гинсенг** м бот. *источноазијска и северноамеричка биљка* *Panax ginseng* из *ф. Araliaceae*, *чији се корен употребљава у медицини*), међутим испоставило се да за ову биљку има 111 потврда у електронском корпусу, што, вероватно, значи да се активно користи у медицини и да је позната говорницима српског језика.

Слично је и са фитонимом **гершла** (*ољуштени јечам који се употребљава као храна*). У електронском корпусу има 26 потврда за ову врсту јечма, што значи да је говорници српског језика користе у исхрани.

Веома је важан појмовни опсег термина. Ако се односи на велик број појмова из ванјезичке стварности, треба га обрадити у двојезичном речнику. Пример: **голосеменица** јек. **голосјеменица** и **голосемењача** јек. **голосјемењача** ж бот. у *мн.:* *биљке цветнице код којих су семени замеци голи, непокривени* *Gymnospermae* (у *јд.:* *таква биљка*).

Има народних термина који нису продуктивни, али су настали неким продуктивним творбеним моделом, па се лексема може користити за именовање великог броја појмова. Она има творбени и семантички потенцијал. Такве лексеме треба уносити у двојезични речник јер се помоћу њих негује језичко осећање страног говорника коме српски језик није довољно познат. Пример: **голица** ж агр. **а. в.** *голија*. **б.** *врста брескве чији је плод гладак без маља*; уп. нектарина. **в.** *врста диње зелене коре на којој се не виде режњеви*.

Насупрот **голици**, сматрам да не треба унети фитоним **гладиш** (*род зељастих биљака или полугрмова са трновима* *Ononis* из ф. *Papilionaceae* и *Fabaceae*). За ову реч нема много потврда, а и творбени модел није препоручљив зато што се поклапа са другим лицем једнине од глагола *гладити*.

6. Историзми и други типови застареле лексике. Двојезични речник треба да буде селективан и у њега нема потребе уносити лексеме за појаве које више не постоје. На пример:

гамашна ж фр. (обично у мн.) **а.** *доколеница од коже или штофа*. **б.** *штофани назувак који се обува преко обуће, камашна*;

геронт м грч. ист. у старој Грчкој: *старији угледни грађанин; члан већа старца*;

гатарина ж *награда, плата за гатање, врачарина*;

горница ж ист. *порез уaturi или новцу који је кмет давао властелину за коришћење винограда; закупнина за виноград*.

Голооточанин м (мн. -ани) *заточеник информбировац који је издржавао казну на Голлом отоку*;

Голооточки, -а, -о *који се односи на Голи оток и Голооточане*.

Многи од ових појмова могу бити корисни за енциклопедију, али не и за речник. Питање је да ли им је место у једнојезичком речнику, а у двојезичном свакако није.

Ипак, у доношењу закључака не треба бити искључив. **Голооточанин** и **голооточки** су енциклопедијске речи, али помало другачији статус имају **Гестапо** (*скраћени назив за тајну полицију нацистичке Немачке, основану 1933. год.*) и **гестаповски** (*на гестаповски начин, као што су чинили гестаповци*: ~ поступати). И данас се нечије понашање може оценити као гестаповско, а то значи строго, осионо, проницљиво. То значи да је лексема напустила своју полазишну сферу и добила општије значење. Због овог придева / прилога треба унети и мотивну именицу Гестапо.

Неки историзми, као и неки термини, могу бити важни за разумевање књижевности и за превођење. На пример: **гвинеја** (*ранија енглеска новчана јединица од 21 шилинга*). Ова реч се често појављује у преведеној књижевности. Слично је и са именицом **грош**. Треба да буде обрађена у речнику.

Пошто међу корисницима двојезичног српско-руског речника има доста читалаца књижевности, требало би да буде обрађена и лексема **грanaјлија** (обично у епским нар. песмама) *старинска пушка украшена шарама у виду грana*. Ако корисник речника чита српске народне песме, треба му помоћи да их разуме.

7. Имена историјских и митских личности. У једнотомном речнику српског језика обрађен је **Голијат**. Поставља се питање треба ли га обрадити и у двојезичном речнику, и како поступити с именом **Галилеј**, које није обрађено у овом једнојезичном речнику.

Голијат и **Голијат** м **1.** мит. *старозаветни див, Филистејац којег је убио Давид каменом из праћке*. **2.** (голијат) *фиг. горостас, див, колос, џин*. **3.** (голијат) *зоол. род великих инсеката тврдокрилаца Goliathus*. Иако би се на први поглед рекло да

треба поступити исто, статус ова два имена није исти. Голијат је, несумњиво, прецедентно име у српској култури. Доказ за то су секундарна значења које је успела да развије ова именица, иако спада у властите именице. Голијат је митска личност, симбол величине, па се прецедентно име шири и на инсекте и на велике предмете и крупне људе. Постоји и придев *голијатски*, који значи циновски, а постоји и именица *голијатство*. Дакле, именица *Голијат* је изградила деривационо гнездо. **Галилеј** је средњовековни научник, историјска личност. Нема доказа да је то име прецедентно у српској култури (нема полисемије и деривације). Из тога се може закључити да Галилеј не треба да буде обрађен у српско-руском речнику, за разлику од Голијата.

8. Културолошки концепти. Лексеме којима се именују културолошки концепти свакако заслужују место у двојезичном речнику. Међутим, треба ли у двојезичном речнику обрађивати лексеме за појмове из треће културе, неважне за две културе чији језици се обрађују у речнику. Ево таквих примера:

гаучо м (мн. -чи) шп. *чувар великих стада говеда у пампасима Јужне Америке;*

гејша и **гејша** ж (ген. мн. -ши) *професионална јапанска забављачица, плесачица и певачица.*

И поред тога што би се очекивало да ове лексеме имају исти статус и да заслужују исти однос лексикографа, нама се учинило да лексему **гејша** треба унети у двојезични речник, док лексему **гаучо** не треба унети. Појам гејше има шири значај, иако полази из јапанске културе. Са поређењем *као гејша* могуће је срести се у многим светским језицима, док је поређење *као гаучо* ретко изван културе у којој је настало. У електронском корпусу српског језика има пет потврда за компаратум *као гејша* (*водити љубав као гејша, обући се као гејша, ходати мишијим корацама као гејша, бити зависна од мужа као гејша, наступати (= понашати се) као гејша*). Из ових примера изводимо закључак да је гејша посебан тип жене с устаљеним, стереотипним, особинама и да се с њом могу поредити све жене. У електронском корпусу нема ниједне потврде за компаратум *као гаучо*, што значи да не постоје типизоване особине гауча по којима би овај појам могао постати универзални концепт.

9. Хомоними. Хомонимија у двојезичном речнику има два проблемска нивоа – онај суштински, који се тиче природе одређења хомонимије, али и онај практични, емпиријски, који је у вези с начином обраде хомонима у српској лексикографији. Ево примера:

гашљив¹, -а, -о *који се брзо и лако гаси, који тешко гори: ~ дрво, ~ врбовина, ~ кандило;*

гашљив², -а, -о *који заудара на гас, петролеј; замазан гасом, петролејом: ~ јастук.*

Поставља се питање да ли су ово хомоними јер је основна одлика хомонима изостанак значењске везе. Ипак, ове речи имају исти облик, припадају истој врсти речи, имају различито значење, а у српској лексикографији такве речи се обележавају степеновањем.

Исто је, на пример, са **горосечом**:

горосеча¹ јек. **горосјеча** м (мн. ж) *онај који се бави сечењем дрва у шуми, дрвосеча;*

горосеча² јек. **горосјеча** ж *сечење дрва у шуми, сечење шуме.*

Ове две лексеме су у очигледној значењској вези и поставља се питање треба ли их обрадити као хомониме.

Следећи пример тиче се прилога **горе**:

горе прил. *високо над земљом, на висини; на небу (на небо): ~ у облацима;*

горе и **горе комп.** од зло.

Чини се да би ове две речи требало обележити као хомониме, а у једнотомном речнику српског језика оне нису тако означене: **горе**¹ (високо над земљом) и **горе**² (компаратив од *зло* и *лоше*). У оба случаја, реч је о прилозима.

Навешћемо пример две глаголске форме глагола **горчити**, чије значење је повезано, које се разликују само по прелазности и у српским речницима обрађене су као хомоними:

горчити¹, -им несвр. непрел. *имати нагорак, горкаст укус, бити мало горак;*

горчити², горчим несвр. прел. **1.** *чинити (нешто) горким, загорчавати: ~ ракију. 2.* *фиг. чинити неподношљивим, загорчавати, кварити: ~ живот, ~ младост.*

Поставља се питање да ли ове глаголске јединице треба обрадити као хомониме или као два значења једне полисемантичке структуре.

10. Родно осетљиве лексеме. У српским једнојезичким речницима често се наводе лексеме којима се именују именице мотивисане називом занимања или титуле са суфиксима за женска лица које су дефинисане као супруге мушких лица чија занимања су исказана творбеном основом. Таква значења су застарела, па и обрада таквих речи мора бити усклађена с том чињеницом. На пример:

генералица ж *генералова жена*. Ово значење је застарело, можда може бити обрађено са квалификаторима који указују да је значење шаљиво или пејоративно.

Међутим, другачија је ситуација са именицом **господарица**:

господарица (вок. -це) ж *жена господар; господарева жена*. Господарева жена није застарело значење јер свако ко има господара, његову супругу заиста доживљава као господарицу, јер она то и јесте.

Поставља се питање треба ли као једно од значења именице **говорница** унети значење *жена говорник*. Ево како је та именица обрађена у једнотомном речнику српског језика:

говорница ж **а.** *место, обично уздигнуто, са којег се држе говори, трибина; предикаоница, проповедаоница. б.* **мала затворена просторија, кабина за телефонске разговоре; спикерска кабина:** телефонска ~, јавна ~.

Објективно се увећава број потврда за именицу **говорница** са значењем *жена говорник*, иако је тешко прихватљива зато што се најчешће користи са значењем издигнутог места. Поставља се питање треба ли да унесемо то значење.

С друге стране, у једнотомном речнику српског језика унесена је именица **герилка**, која је овако дефинисана:

герилка ж *жена учесник у герили.*

Ову реч не треба уносити у двојезични, па чак ни у једнојезички речник јер се не користи.

У вези с полом вршилаца радње, несхватљива је одлука српских лексикографских приручника да од исте именице праве хомониме зато што се односе и на жене и на мушкарце. Ево таквог недопустивог примера:

гоља¹ м (уп. гољо) **1.** *онај који нема ништа, веома сиромашан човек, пуки сиромаш, голаћ. 2.* *онај који је сасвим неодевен или слабо одевен; одрпанац;*

гоља² ж *она која нема ништа, веома сиромашна женска особа. Ја бих жену објединила са мушкарцем и дефинисала особа која нема ништа.*

11. Нефреквентне мотивне речи фреквентних деривата. У изради речника понекад се као одреднице не могу успоставити неке нефреквентне речи јер представљају мотивне речи неких фреквентних твореница. Тако, на пример, треба унети неке творбено просте, немотивисане, глаголе који се скоро уопште не

употребљавају, али предствалају мотивну реч за неке префиксирани глаголе, па кориснику речника може бити користан и полазни глагол.

Тако, на пример, глагол *галити се* скоро уопште не употребљава у српском језику, али је глагол *разгалити (се)* веома фреквентан, што увећава значај и глагола *галити*:

галити, галим несвр. прел. [гл. им. гаљење с] **а.** *чинити ведрим, веселим, разгаљивати, веселити*: ~ душу, ~ срце. **б.** *стишавати, ублажавати, блажити; утаживати*: ~ бол, ~ тугу; ~ жеђ. **в.** *расхлађивати, хладити, освежавати*: ~ груди, ~ чело (нпр. о ветру). ■ ~ **се** **1.** *разведравати се, ведрити се (о небу).* **2.** *освежавати се, крепити се, укрепљивати се; развеселавати се, разгаљивати се.*

Исто је и са глаголом **гртати** који се не користи често, али зато велику учесталост има глагол **згртати**. Његов перфективни парњак **грнути** такође се готово уопште не може чути, али су зато фреквентни глаголи **нагрнути** и **згрнути**.

Глагол **грамзити** готово не постоји у савременом српском језику, али је зато врло фреквентан његов дериват **грамзив**:

грамзити, -им несвр. [гл. им. грамжење с] (за нечим) **1.** *похлепно, претерано и безобзирно тежити да се нешто задобије, присвоји (новац, имање, власт и др.)*: ~ за новцем, ~ за богатством, ~ за влашћу. **2.** *фиг. јако жудети за нечим, желети нешто*: ~ за науком.

Глагол **гонетати** ретко се може чути, али су од њега постале фреквентне речи **одгонетати**, **загонетати**, **загонетка**, па зато и он заслужује место у речнику.

Овај проблем неочуваности мотивних речи, нарочито мотивних глагола, у корист деривата, веома је важан и за научна истраживања, а не само за лексикографију. Нека решења тог питања представили смо у раду *Улога префикса у очувању или потискивању неких прасловенских глагола у савременом српском језику*⁸. У том раду закључили смо следеће: “Прво: показали смо на примерима да се неки прасловенски глаголи нису очували без префикса, али јесу у префиксалним твореницама. Друго: неки глаголи се могу користити и без префикса и са префиксима, али се знатно чешће данас користе са префиксима, што би могло значити да има непрефиксираних глагола који полако нестају из савременог српског језика. Треће: префиксални глаголи боље чувају првобитну, прасловенску, семантику глагола, што би могло значити да префикси боље чувају глаголе и формално и семантички”.

12. Бројне творбене варијанте неких лексема. Неки деривати имају бројне варијанте које настају додавањем различитих суфикса. Треба правити разлику између дублета и синонима. Ако варијанте представљају дублете, тј. ако имају сасвим исто значење, онда њихово нагомилавање представља оптерећење за речник, посебно за двојезични речник, али ако варијанте спадају у синониме, онда треба правити разлику између истозначница и блискозначница јер су блискозначнице корисније у речнику него истозначнице. Лексикограф треба да има у виду да варијанте не настају случајно и да свака од њих има место у систему, али пошто је задатак лексикографа да направи селекцију речи које ће ући у речник, мора водити рачуна о степену информативности коју доноси реч чију обраду предлаже.

12.1. Многе *ономатопејске речи* имају бар по једну варијанту или више њих. Тако, на пример, ономатопејски глагол **гакати** има варијанту **гагакати**, која се упућује на основни глагол: **гагакати**, гагачем несвр. *в. гакати*. Предложила сам неуношење ове ономатопејске варијанте, иако је експресивнија од основног глагола јер је ономатопеја *га-га* у њој очигледнија.

⁸ Драгићевић Р. Улога префикса у очувању или потискивању неких прасловенских глагола у савременом српском језику. *Српски језик XIX*, 2014, 235–249.

12.2.1. У речницима српског језика обрађено је много *деминутива, па и аугментатива*, тзв. *речи субјективне оцене*. Навешћу, на пример, податак да сам у једном свом истраживању анализирао значење деривата који су постали од именица које означавају делове људског тела⁹. Испоставило се да највећи број деривата представљају деминутиви и аугментативи ових лексема, упркос очекивању да их користимо у успостављању асоцијативних веза приликом именовања предмета чије називе не познајемо или не постоје. Тако, на пример, у једнотомном речнику српског језика обрађени су следећи деривати субјективне оцене именице глава: **главица, главичица, главетина, главура, главурда, главурина, главуча, главуца**.

Уобичајен деминутив именице **голуб** јесте **голупчић**, али у неким речницима српског језика он није обрађен, међутим јесте обрађен **голубан** (и придев **голубански**, њиме мотивисан), као и **голупче**:

голубан м **1.** хип. од *голуб*. **2.** хип. у обраћању *драгој мушкој особи или животињи*;

голубански прил. као *голубан, разнежено, мило*;

голупче и **голупче**, -ета с (супл. мн. голупчићи м; зб. им. голупчад ж) **а.** дем. и хип. од *голуб, голубије младунче, голупчић*. **б.** хип. у *тепању драгом детету, драгој особи*.

Пошто се значење ових деминутива проширује, па оне представљају и хипокористике у обраћању драгим људима, можда заслужују да буду обрађени и у двојезичним речницима, али приликом обраде хипокористичних значења лексема *голубан* и *голубански* треба се оградити квалификатором који показује да су она маркирана поетски, па и застарело.

Пошто се деминутиви именице **голуб** користе и као хипокористици у обраћању драгим људима, вероватно их треба обрадити у двојезичном речнику, али има ли смисла уносити деминутив и аугментатив за сваку биљку и сваку животињу, нпр. од назива за дрво граб постоји деминутив **грабић** и пејоратив **грабина**?

12.2.2. Деминутивизација и аугментивизација лексике не односи се само на именице, већ и на друге врсте речи. Тако, на пример, за глагол **гађнути** [*лако, лагано бацити се нечим ситним (на некога, на нешто)*: ~ камичком] има мало потврда, али је обрађен у речницима савременог српског језика. Глагол је експресиван, занимљив, али поставља се питање да ли заслужује место у двојезичном речнику. Његов творбени модел може бити користан, па и значење, па би га, можда, требало задржати у речнику. Пред сличном дилемом налази се лексикограф док разматра унос у двојезични речник деминутивних глагола **горакнути** (од *горчити*), **горуцкати**, **гризукати**, **гуркати** итд.

12.2.3. Именица **гад** не спада у именице субјективне оцене, али носи експресивни набој. Говорници су често у позицији да групу нечасних људи назову гадовима, али презир се упадљивије исказује ако се уместо множине користи збирни облик. Тако се испоставило да постоје бар три варијантне именице за исказивање презира према групи људи које имају мотивну реч **гад** – **гадарија**, **гадеж**, **гадија**. Именица **гадарија** шири значење на људе, ствари, вести, догађаје и има чак 19 потврда у електронском корпусу. Пошто за **гадију** и **гадеж** нема потврда, требало би их изоставити, али будући да имају снажан експресивни набој (а код таквих речи постоји психолошка потреба говорника за варирањем), може се предложити њихова обрада:

гадарија ж разг. **1.** в. *гадост (2)*. **2.** зб. *гадови, гадија, жгадија*;

гадеж ж и м **1.** *осећај нелагодности, муке у стомаку и надражај на повраћање, мучнина, гађење*: осећати ~. **2.** зб. **а.** *гамад, гадови*. **б.** в. *гадија (1)*. **3.** *нечистоћа, прљавишина*: не моћи живети од гадежи;

⁹ Драгићевић Р. Српска лексика у прошлости и данас. Нови Сад: Матица српска, 2018. С. 327–339.

гадија ж зб. (мн. ѝ) **1.** *пеј. људи, особе према којима се осећа презир и одвратност, гадови, жгадија.* **2.** *гамад.*

12.2.4. Има деривата који по значењу не заслужују обраду у двојезичном речнику, али по потенцијалу заслужују да буду потврђени у речницима. Такве су, на пример, следеће лексеме:

гаравац, -авца м **а.** *црномањаст мушкарац.* **б.** *онај који је гарав, црн, прљав; фиг. одрпанац, бедник;*

главутац, -тка м геол. *природни стуб на чијем је врху стена налик на главу.*

Корисник речника можда неће отворити речник да би проверио може ли се Циганин / Ром назвати *гаравцем*, али ће га, можда, заинтересовати реч којом се може означити црн или црнкаст човек или предмет, па ће наићи на реч *гаравац*, коју ће употребити у неком новом значењу јер је значење деривата амбисебично и стално отворено. Сматрам да двојезични речник мора приказати и потенцијале једног језика за именовањем. Истовремено, корисник речника креативном употребом оваквих деривата развија своје језичко осећање у домену нематерњег језика.

13. Необична творбена образовања. Иако има више необичних типова творбених образовања, представимо један тип, а то су глаголски деривати изведени нултим суфиксом. На пример:

газ м (мн. газови) **1.** *плитко место у реци (језеру или мору) где се може прећи, прелазити гажењем, пешке.* **2. а.** *ход, гажење; корак, ступај.* **б.** (у инстр.) *у прил. значењу: газећи, газимице: прећи реку газом.* **3.** *дубина до које брод или друго пловило урони у воду при пловидби.*

На сличан начин настале су и именице **гак** (од гакати), **гуд**, **гук**, **грак** итд. На питање заслужују ли ове необичне речи место у двојезичном речнику, одговор је потврдан јер се у савременом српском језику у експресивној употреби увећава број оваквих лексема, нпр. **шљашт**, **гунђ**, **хват**, **забуш**, **исклиз**.¹⁰

14. Стилски маркирана лексика. Недоумице изазивају и књижевноуметнички казионализми и друге лексеме карактеристичне за језик књижевних дела, које се ретко употребљавају у разговорном језику. Ево неколико примера за такве речи:

гороломан, -мна, -о *који се пролама гором, снажан (о гласу).* **гороломник** м *веома јак, снажан, робустан човек; онај који наступа силовито.* **гороломнички**, -а, -о *који се односи на гороломнике; гороломан: ~ глас;*

градоносац, -сца м ков. *облак који доноси град, који је пун града.*

У лепе речи спадају и **гргољ**, **гргут** и многе друге.

Пошто ће српско-руски речник користити и читаоци књижевних дела, ове речи треба да буду обрађене у речнику, али им лексикограф мора доделити одговарајуће квалификаторе који указују на статус речи у лексичком систему.

Има и оних речи које су благо маркиране, као што је лексема **горостас**. Нећемо баш било када употребити ову реч да означимо особу или објекат великих димензија. Ипак, ова реч није ни сувише маркирана. Она може ући у речник, али и она заслужује квалификатор:

горостас м **1. а.** *јакo крупан и снажан човек; колос, див, џин.* **б.** *фиг. онај који се веома истиче на неком пољу рада, онај који својим позитивним особинама или делима знатно одскаче од других, велики књижевник, уметник, научник и сл.* **2.** *фиг. објекат големих размера, гигант (нпр. брод, фабрика и др.).*

¹⁰ Драгичевич Р. Медиатекст как источник изучения новых словообразовательных и лексико-семантических изменений в современном сербском языке. *Медиалингвистика*, 10(1), 2023, 108–118.

15. Вулгаризми. Једно од важних питања јесте проблем вулгаризама. У српским једнојезичким речницима ове лексеме се уносе само у некој мери. Наш предлог би био да ове речи треба уносити у речник, нарочито с обзиром на то да за многе од њих не постоји други назив у српском језику. Оне се могу заменити само страном речју. Зато су се међу речима које почињу на г нашле и **говно, говнар, говнара, гованце** итд.

16. Речи којих нема у српским описним речницима, а морају се унети. Да би се слика лексике у двојезичном српско-руском речнику учинила репрезентативном, морају се узети у обзир и речи које нису обрађене у описним речницима српског језика јер је лексика у њима помало застарела. У том смислу могу помоћи речници страних речи. Унесене су, на пример, речи: **гејмер, гејмерка, гејминг, гугл(ов)ати**. У речнику се нашао и **генетички инжињеринг**. Укључен је суфиксоид **-гамија**, префиксоид **гастро-** као и неке речи с тим префиксоидом (нпр. **гастроентеролог**). Има доста скраћеница у савременом српском језику које су позајмљене из енглеског језика, нпр. **ГПС, ГБТ**. Скраћенице нису ушле у речник јер то и нису праве речи.

17. Закључак. Закључујемо да није могуће унапред строго одредити које лексеме могу, а које не могу ући у састав двојезичног речника. Унапред се могу поставити само начелна одређења, а одлука о свакој појединачној лексеми, ипак зависи од 1) обима двојезичног речника; 2) од језика који улазе у састав двојезичног речника; 3) од процене структуре корисника речника; 4) од идеја-водиља лексикографа (које поруке и вредности жели да пренесе кориснику речника).

ЛИТЕРАТУРА

- Берков В.П.* Двужычная лексикографія. 2-е изд. М.: Астрель,Транзиткнига. 2004. 237 с.
- Драгићевић Р.* Улога префикса у очувању или потискивању неких прасловенских глагола у савременом српском језику // Српски језик. 2014. Т. XIX. С. 235–249.
- Драгићевић Р.* Српска лексика у прошлости и данас. Нови Сад: Матица српска, 2018. 448 с.
- Драгићевич Р.* Медиатекст как источник изучения новых словообразовательных и лексико-семантических изменений в современном сербском языке // Медиалингвистика. 2023. № 10(1). С. 108–118.
- Речник српског језика. Друго издање. Нови Сад: Матица српска, 2018. 1474 с.
- Речник српскохрватског књижевног језика. Књ. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Прџић Т., Дражић Ј., Милић М. и сарадници.* Српски речник новјих англицизама. Нови Сад: Филозофски факултет, 2021. 643 с.
- Клајн И., Шупка М.* Велики речник страних речи и израза. Нови Сад: Прометеј, 2007. 1644 с.
- Електронски речник савременог српског језика SrWac: www.clarin.si/noske/index.html (приступљено: 20.03.2023).

REFERENCES

- Berkov V.P. (2004) Bilingual Lexicography. 2nd ed. Moscow. Astrel, Tranzitkniga. 237 p.
- Dragičević R. The Role of Prefixes in the Preservation or Suppression of Some Proto-Slavic Verbs in the Modern Serbian Language. *Serbian Language*. 2014. Vol. XIX, pp. 235–249.

Dragičević R. (2018) Serbian Lexicon in the Past and Today. Novi Sad. Matica Srpska Publ. 448 s.

Dragicevic R. Media Text as a Source for Studying New Word-formation and Lexical-semantic Changes in the Modern Serbian Language. *Medialinguistics*. 2023. No 10(1), pp. 108–118.

Dictionary of the Serbian Language. 2nd ed. Novi Sad. Matica Srpska Publ. 2018. 1474 s.

Dictionary of the Serbo-Croatian Literary Language: In 6 books. Novi Sad. Matica Srpska Publ. 1967–1976.

Prčić T., Dražić J., Milić M. et al. (2021) Serbian Dictionary of Recent Anglicisms. Novi Sad. Faculty of Philosophy Press. 643 s.

Klein I., Shipka M. (2007) A Large Dictionary of Foreign Words and Expressions. Novi Sad. Prometheus Publ. 1644 s.

Electronic Dictionary of the Modern Serbian Language SrWac: www.clarin.si/noske/index.html (date accessed: 03.20.2023).

Сведения об авторе:

Рајна Драгићевић,
доктор филолошких наука
професор
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Райна Драгичевич
доктор филол. наук
професор
филологический факультет
Белградский университет

Rajna Dragičević,
Doctor of Philology
Professor
Philological Faculty
University of Belgrade
rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs